

ΦΩΝΗΤΙΚΗ, ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

Επανάληψη

ΦΩΝΗΤΙΚΗ

Ο τομέας της γλωσσολογίας που μελετά τους ήχους της γλώσσας ως ύλη, στην υλική τους υπόσταση, την περιγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών τους, ονομάζεται φωνητική.

Η φωνολογία περιγράφει τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των φθόγγων, μελετά τους φθόγγους εκείνους που **έχουν διακριτική (διαφοροποιητική) λειτουργία** σε μια γλώσσα, επομένως που στο ίδιο ακριβώς φωνητικό περιβάλλον **αρκεί η εναλλαγή τους για να αλλάξει το σημασιόμενο, να προκύψει άλλη λέξη**. Π.χ. /káno/ - /xáno/ - /ráno/. Οι φθόγγοι που έχουν μεταξύ τους διακριτική λειτουργία αντίθεσης λέγονται φωνήματα.

Μερικές φορές **διαφορετικές πραγματώσεις ενός φωνήματος**, μπορούν να εμφανίζονται **στο ίδιο ακριβώς περιβάλλον, χωρίς να έχουν διακριτική λειτουργία**. Λέγονται **ελεύθερα εναλασσόμενοι φθόγγοι** του ίδιου φωνήματος. Επομένως, οι φθόγγοι αυτοί δεν αλλάζουν το σημασιόμενο. Π.χ. εντάξει: [en'daksi] / [e'daksi] εντάξει, [ˈendaksi] / [ˈedaksi] ένταξη
εγγραφή : [eɣɣra'fi] [eɣra'fi]
Βρίσκονται μεταξύ τους σε (παραδειγματική) **σχέση ελεύθερης ποικιλίας**.

Οι πραγματώσεις του ίδιου φωνήματος που καθορίζονται από το περιβάλλον ονομάζονται **αλλόφωνα** (του φωνήματος αυτού, είναι ποικιλίες του ίδιου φωνήματος). Και έχουν μεταξύ τους **συμπληρωματική κατανομή**, αφού δεν εμφανίζονται στο ίδιο περιβάλλον, στη συγκεκριμένη γλώσσα, στο συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα. Και καθώς δεν εμφανίζονται στο ίδιο περιβάλλον, καθώς δεν έχουν σχέση υποκατάστασης, **δεν έχουν διακριτική/διαφοροποιητική λειτουργία μεταξύ τους**.

Διακριτικά χρκα

Προσωδία

Μη μονοσήμαντη απόδοση των φθόγγων με τη γραφή

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Η μορφολογία ασχολείται με τα ελάχιστα σημαίνοντα, τα μορφήματα, που έχουν σημασία (λειτουργική ή λεξική), που είναι φορείς σημασίας, καθώς και με τις συνταγματικές και παραδειγματικές τους σχέσεις στον σχηματισμό των αμέσως μεγαλύτερων μονάδων της α' άρθρωσης, των λέξεων – και κατ' επέκταση με την σύνθεση, την παραγωγή, και την κλίση.

Μόρφημα (morpheme): η μικρότερη μονάδα έκφρασης που είναι φορέας σημασίας

Η ακολουθία:

/ksexas/ στο : θα το ξεχάσω

/ksexn/ στο : δεν σε ξεχνώ

/ksexas-o/ /ksexn-o/

Φεύγουμε αύριο, θα φύγεις αύριο

/Fevγ/ /fiγ/

/Fevγ-ume/ /fiγ-is/

Μόρφημα: αφηρημένη έννοια (όπως το φώνημα) που πραγματώνεται με μορφές. Είναι το σύνολο των μορφών με την ίδια σημασία.

Ελεύθερα εναλλασσόμενες μορφές:

/aγap-ame/ /aγap-ume/

/ame/ /ume/ Ελεύθερα εναλλασσόμενες μορφές του μορφήματος {α' πρόσωπο, πληθυντικός αριθμός}

/τραγυdusan/ /τραγυδαγαν/

Φιλιόνταν, φιλιόντουσαν φιλιόντουσαν φιλιόσαντε

Αλλόμορφα :

Βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή, δηλαδή δεν μπορούν να βρεθούν στο ίδιο φωνολογικό ή μορφολογικό περιβάλλον :

Φωνολογικά καθορισμένα αλλόμορφα, εξαρτώνται από το φωνολογικό περιβάλλον

[fiγ-] [fiγ] φύγω φύγει

Μορφολογικά καθορισμένα (από άλλες απαιτήσεις του περιβάλλοντος, πχ όψη του ρήματος)

/tro-/ /fa-/ : ίδια λεξική σημασία, άλλη όψη, συνεπώς δεν μπορούν να βρεθούν στο ίδιο μορφολογικό (γραμματικό) περιβάλλον

/i/, /es/, /a/, /us/, /on/ {πληθυντικός} : αλλόμορφα του μορφήματος {πληθυντικός} ίδια λειτουργική σημασία ως προς τον πληθυντικό, αλλά δεν μπορούν

κήποι /kip-i/ : το τελικό κλιτικό /i/ δεν μπορεί να αντικατασταθεί στο ίδιο περιβάλλον π.χ. από το μόρφημα (με ίδια σημασία ως προς τον πληθυντικό) /-es/: (*/kip-es/) λόγω περιορισμού του κλιτικού παραδείγματος των αρσενικών ουσιαστικών σε /-os/

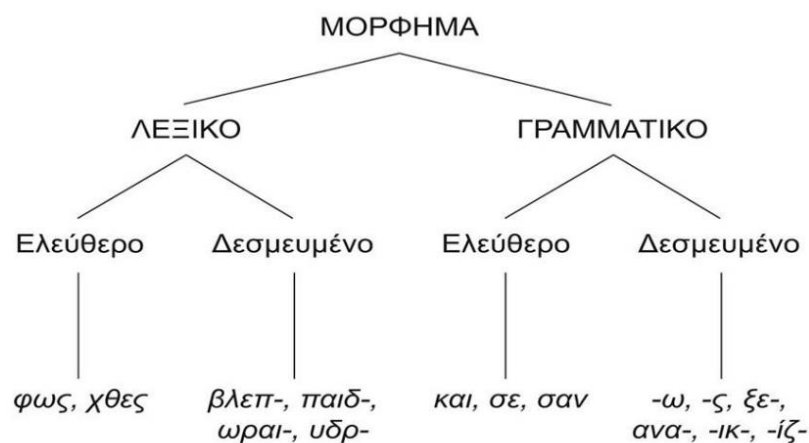
Αντίστοιχα δεν μπορεί το /-es/ από το /-i/ στο : στρατιώτες /stratʒot-es/

Εξέυρεση μορφημάτων: Τεμαχισμός, ταξινόμηση με τη βοήθεια της εναλλαγής και κατανομής

ninasema	«μιλάω»
wunasema	«μιλάς»
anasema	«μιλάει»
ninaona	«βλέπω»
ninarika	«χτυπώ»
ninamurika	«τον χτυπώ»

ninasoma	«διαβάζω»
anasoma	«διαβάζει»
nilisoma	«διάβαζα»
alisoma	«διάβαζε»
	(παρατ.)
nitasoma	«θα διαβάσω»
atasoma	«θα διαβάσει»

Είδη μορφημάτων:

Ομώνυμα: ίδια μορφή, άλλο μόρφημα

Συγκρητισμός /-α/ μητέρα

Παραγωγή :

Προσφύματα (affixes) : επιθήματα (suffix), προθήματα (prefix), ένθημα (infix)

Πρόθημα, προσκολλάται πριν το λεξικό μόρφημα που αποτελεί τον πυρήνα της λέξης, δηλ. τη ρίζα: ξε-λέω

Επίθημα, προσκολλάται μετά το λεξικό μόρφημα: λεμον-άκι

Ένθημα: παρεμβάλλεται ανάμεσα στα φωνήματα της ρίζας (πολύ πιο σπάνιο), πχ. στην αρχαία ελληνική η ρίζα του «λαμβάνω» είναι το /lan/ αλλά παρεμβάλλεται ένα /m/ (ένθημα): /la-m-v/

Κλιτικά μορφήματα: επιθήματα (στη νεοελληνική, τουλάχιστον) που δεν αλλάζουν το μέρος του λόγου και εκφράζουν σταθερές γραμματικές κατηγορίες (πρόσωπο, αριθμό κ.λπ).

Σύνθεση:

care (ελεύθερο) + ful (δεσμευμένο) : careful

/happy/(ελεύθερο) + /ness/ (δεσμευμένο) = happi-ness (με γραφική διαφοροποίηση)

Με 2 ελεύθερα λεξικά μορφήματα: /aspromavros/, /likoskyla/

Βεβαίως, στις κλιτές γλώσσες, πιο συχνά τα λεξικά μορφήματα έχουν και κλιτικά μορφήματα (/aspr-o-mavr-os/, /lik-o-skil-a)

Τυπολογία γλωσσών:

Αναλυτικές/ απομονωτικές

Τα περισσότερα μορφήματα, λεξικά ή γραμματικά είναι ελεύθερα, ας το πούμε σε αυτόνομες λέξεις. Με άλλα λόγια η γραμματική σημασία (πληθυντικός, χρόνοι, πρόσωπο κλπ) δεν δηλώνονται στο πλαίσιο της λέξης αλλά έξω από αυτή.

Πχ κινεζική (διάλεκτος Πεκίνου, χωρίς τους μουσικούς τόνους)

[wo] [mʌn] [tyen] [tsin].

Εγώ ΠΛΗΘ. παίζ- πιάνο <=> «εμείς παίζουμε πιάνο»

[wo] [mʌn] [tyen] [tsin] [ʌ].

Εγώ ΠΛΗΘ. παίζ- πιάνο ΑΟΡΙΣΤΟΣ <=> «εμείς παίξαμε πιάνο»

Παυλίδου (2008, 58)

Συνθετικές: οι λέξεις τους αποτελούνται από περισσότερα του ενός μορφήματα

- Συγκολλητικές (π.χ. τουρκική) : συσχέτιση ένα προς ένα του μορφήματος και της λεξικής ή γραμματικής σημασίας που πραγματώνει, οπότε εύκολα μπορούμε να τα διαχωρίσουμε σε μια λέξη:

Π.χ. /ev/ «σπίτι»

/ler/ «ΠΛΗΘ»

/i/ «κτητική αντωνυμία τρίτου προσώπου»

/evleri/ «τα σπίτια του/της»

Από Μορφολογία (σημειώσεις), από το αρχείο 2022-2023 του μαθήματος

- Κλιτές (π.χ. ελληνική, γερμανική, κ.λπ): οι λέξεις τους αποτελούνται από περισσότερα του ενός μορφήματα, αλλά ο τεμαχισμός τους δεν είναι απλός, καθώς *μια μορφή* μπορεί να εκφράζει *περισσότερα του ενός μορφήματα ταυτόχρονα, στο ίδιο περιβάλλον* (ή σύμφωνα με άλλη προσέγγιση, *ένα μόρφημα* εκφράζει ταυτόχρονα *δύο ή και περισσότερες σημασίες*):

Π.χ. στο /e-grap-s-a/ η μορφή /a/ εκφράζει τρία γραμματικά μορφήματα με, επομένως, τρεις γραμματικές σημασίες: α' πρόσωπο, ενικός αριθμός, παρελθόν. Ή, κατά την άλλη προσέγγιση, ένα μόρφημα, το /a/ εκφράζει τρεις διαφορετικές γραμματικές σημασίες: α' πρόσωπο, ενικός αριθμός, παρελθόν.

Επομένως, το ταυτόχρονο πολλών σημασιών στο ίδιο μόρφημα/ίδια μορφή καθιστά τον τεμαχισμό σε μορφήματα των κλιτών γλωσσών περίπλοκο, έτσι που οι γλωσσολόγοι προτείνουν διαφορετικές λύσεις και προσεγγίσεις για αυτό (απλά να το γνωρίζουμε. Αν ενδιαφέρεστε περαιτέρω, αναλύεται στην προτεινόμενη βιβλιογραφία).

- Σχεδιοτυπικές (κυρίως σημειτικές) στο λεξικό μόρφημα (που είναι ασυνεχές) *παρεμβάλλονται* τα δεσμευμένα γραμματικά μορφήματα—δεν προσκολλώνται πριν ή μετά το λεξικό μόρφημα.

Πχ αραβική k-t-b (σύμφωνα) ΓΡΑΦΩ διαπλέκονται φωνήεντα για τον ενεστώτα, τη μετοχή κλπ

- Πολυσυνθετικές : μεγάλος συνδυασμός λεξικών και γραμματικών μορφημάτων σε κάθε λέξη (π.χ. φιλανδική)

Π.χ. avnar-av-jag-ət kux-saxtu-ma-lvi-t : δύο λέξεις στην εσκιμώικη γλώσσα, που αντιστοιχούν σε έξι λέξεις στην ελληνική: «μερικά κορίτσια πήγαν να φέρουν ξύλα».

Τέλος, χρειάζεται να συγκρατήσουμε ότι παρ' όλο που οι γλώσσες κατατάσσονται σύμφωνα με τους κύριους συνδυασμού των μορφημάτων τους, αποκλειστικά αναλυτικές ή αποκλειστικά συνθετικές γλώσσες δεν υπάρχουν.

Πχ οι σύνθετες λέξεις της κινεζικής, παρουσιάζουν δομή συγκολλητικού τύπου, άρα έναν βαθμό συνθετότητας. Ή ο βαθμός συνθετότητας σε μια γλώσσα μπορεί να είναι διαφορετικός μεταξύ π.χ. ρημάτων και ονομάτων ή επιθέτων:

Π.χ. Αγγλική επίθετα (χωρίς κλιτικά μορφήματα) / ρήματα

Γαλλική : ονόματα (λιγότερα κλιτικά μορφήματα) / ρήματα

Αναλυτικότερα, και παραδείγματα για τους τύπους γλωσσών:

Παυλίδου (2008, 58-61)

Λεκάκου & Τοπιντζή (2022, 174-177)

Γούτσος (2020, 170-177)

Παραδείγματα και σημειώσεις για τη Μορφολογία:

Από το αρχείο του κ. Μοσχονά:

7. Morphology

Μορφολογία (σημειώσεις)

Καθώς και:

Παυλίδου (2008, 49-62)

Λεκάκου & Τοπιντζή (2022, 174-177), κεφάλαιο «Μορφολογία» (σ. 151-159, 174-179)

Γούτσος (2020), κεφ. 5